

6. ΤΑ ΘΗΛΥΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ

Άννα Ιορδανίδου, Έλενα Μάντζαρη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να ερευνήσει τη σημερινή χρήση των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών ως όρων της δημόσιας διοίκησης και του ονοματολογίου των επαγγελματιών, να αναγνωρίσει τις τάσεις, τις κανονικότητες και τις αποκλίσεις στη χρήση τους και να επιχειρήσει τη διατύπωση παρατηρήσεων και προτάσεων προς την κατεύθυνση της τυποποίησης και προς την κατεύθυνση μιας πιο διευρυμένης αντιμετώπισης της θηλυκοποίησης.

PROFESSIONAL FEMININE NOUNS: LANGUAGE USE AND STANDARDIZATION

Anna Iordanidou, Elena Mantzari

SUMMARY

The paper aims at examining the current use of professional feminine nouns as terms of public administration and members of the professions' nomenclature, at recognizing tendencies, regularities and divergences in their use and at formulating observations and proposals to the direction of standardization and to the direction of a more extended consideration of feminization.

0 ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΠΕΔΙΟΥ

Ο όρος «θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά» δηλώνει τη θηλυκή εκδοχή μιας ιδιότητας ή ενός τίτλου επαγγέλματος ή αξιώματος. Το θέμα των επαγγελματικών θηλυκών αποτέλεσε ένα από τα πρώτα και κεντρικά θέματα στη συζήτηση για τη σχέση γλώσσας και φύλου. Σε γλώσσες με περιορισμένη τη δήλωση του γραμματικού γένους, όπως η αγγλική, τα θηλυκά επαγγελματικά συζητήθηκαν κυρίως σε σχέση με την αρνητική υποδήλωση που συνοδεύει το θηλυκό τύπο ενός επαγγελματικού ουσιαστικού. Σε γλώσσες με έντονη την παρουσία του γένους, όπως η γαλλική, η συζήτηση για τα επαγγελματικά θηλυκά είχε στόχο την προβολή και την κοινωνική καταξίωση των γυναικείων επαγγελμάτων, που θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της γλωσσικής αναβάθμισής τους σε αυτόνομους μορφολογικούς τύπους. Το 1998 η γαλλική κυβέρνηση προώθησε σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες εγκύκλιο με τίτλο «Γυναίκα, γράφω το όνομά σου» με την οποία συνιστάται η χρήση των θηλυκών εκδοχών

των επαγγελματικών ονομάτων στο πλαίσιο της δημόσιας διοίκησης. Η εγκύκλιος αυτή συνοδεύτηκε από έναν οδηγό χρήσης των επαγγελματικών θηλυκών [1], για την εκπόνηση του οποίου υπεύθυνοι φορείς ήταν η Γενική Επιτροπή Ορολογίας και Νεολογίας (CGTN) και το Εθνικό Ινστιτούτο της Γαλλικής Γλώσσας (INaLF).

Το ελληνικό ενδιαφέρον γι' αυτά τα ουσιαστικά, από τις αρχές της δεκαετίας του '50 μέχρι και την επίσημη καθιέρωση της δημοτικής, έχει κυρίως γλωσσικό χαρακτήρα και εντάσσεται στην ευρύτερη διαμάχη μεταξύ καθαρεύουσας και δημοτικής. Τόσο το γνωστό άρθρο του Μ. Τριανταφυλλίδη [6], όσο και μεταγενέστερες μελέτες [7], [8] έχουν ρυθμιστικό χαρακτήρα, καθώς επικεντρώνονται στα προβλήματα θηλυκοποίησης των επίκοινων¹ ονομάτων, π.χ. *ο/η γλωσσολόγος, ο/η βουλευτής, ο/η δικαστής, ο/η ταμίας* κτλ., τα οποία θεωρούνται μορφολογικοί τύποι της καθαρεύουσας, και στην εξομάλυνσή τους μέσω της μορφολογικής διαφοροποίησής τους από τους τύπους του αρσενικού με επιθήματα της δημοτικής (π.χ. *-ίνα, -ισσα* κτλ.). Επίσης, χαρακτηριστικό αυτών των μελετών, της επίσημης σχολικής γραμματικής αλλά και των πιο πρόσφατων γραμματικών, της «Γραμματικής της Ελληνικής Γλώσσας» των Holton, Macridge, Φιλιππάκη-Warburton και της «Γραμματικής της Νέας Ελληνικής» των Κλαίρη, Μπαμπινιώτη, είναι η ελλιπής και αποσπασματική αντιμετώπιση αυτών των ουσιαστικών. Η εργασία της Θ. Παυλίδου [3] και ενδιάμεσες έρευνες που δημοσίευσε η ίδια το 2002 [4], καθώς και η εργασία του Γ. Μπασλή [2], αποτελούν ερευνητικές προσεγγίσεις του θέματος, που στόχο έχουν να περιγράψουν τη χρήση των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών ερευνώντας το κοινωνιογλωσσολογικό πλαίσιο παραγωγής τους.

1 Το πλαίσιο και ο στόχος της έρευνας

Στην παρούσα ανακοίνωση, η εξέταση των ουσιαστικών που αναφέρονται σε επαγγέλματα, αξιώματα ή ιδιότητες των γυναικών γίνεται υπό το πρίσμα μιας νέας διάστασης, που αναγνωρίζει ότι τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα αποτελούν **διαδεδομένες λέξεις** της γενικής γλώσσας και, ταυτόχρονα, **όρους της υπογλώσσας της δημόσιας διοίκησης**. Σε αυτό το πλαίσιο, το ζήτημα της τυποποίησης ή της μη τυποποίησής τους θα πρέπει να επανεξεταστεί με βάση όχι μόνο τη γενικότερη πολιτική γλωσσικής ρύθμισης, αλλά κυρίως με βάση την αναγκαιότητα για καθιέρωση της σαφούς δήλωσης επίσημων θηλυκών επαγγελματικών όρων στο δημόσιο τομέα. Το γεγονός ότι πρόκειται για όρους που δε χαρακτηρίζονται από

¹ Ο όρος **επίκοινα** δηλώνει: **1.** τα ουσιαστικά που αναφέρονται σε πρόσωπα ή ζώα χωρίς να καθορίζουν το φύλο τους αυτά τα ουσιαστικά είναι ασαφή μόνο ως προς το φύλο και όχι ως προς το γραμματικό γένος, που μπορεί να είναι θηλυκό, αρσενικό ή ουδέτερο, π.χ. *ο ελέφαντας, η αρκούδα, το πρόσωπο*
2. τα ουσιαστικά που διατηρούν τον ίδιο τύπο για τη δήλωση των δύο φύλων· στην περίπτωση αυτή το ουσιαστικό είναι ασαφές και ως προς το γραμματικό γένος, οπότε η μορφολογική ασάφεια αίρεται με την ένδειξη του φύλου στο άρθρο, το επίθετο ή την αντωνυμία, π.χ. *ο/ένας ορολόγος, η/μία ορολόγος*. Στην παρούσα ανακοίνωση χρησιμοποιούμε τον όρο στη δεύτερη σημασία του.

μεγάλο βαθμό εξειδίκευσης ή για όρους που απευθύνονται σε μεγάλο αριθμό χρηστών επιβάλλει να συνεκτιμηθούν σε οποιαδήποτε προσπάθεια ρύθμισης τόσο το **γλωσσικό αίσθημα** όσο και η **γλωσσική χρήση**, παράμετροι που συνήθως δε λαμβάνονται υπόψη κατά τις αυστηρά ρυθμιστικές προσεγγίσεις που ακολουθεί η τυποποίηση στο πλαίσιο της Ορολογίας.

Επίσης, επιβάλλεται στο πλαίσιο της τυποποίησης η έννοια της θηλυκοποίησης να αντιμετωπιστεί θετικά ως κοινωνική αναβάθμιση του γυναικείου ρόλου στον επαγγελματικό τομέα, αλλά να ληφθούν υπόψη και οι εξής γλωσσολογικές παράμετροι:

- ότι το φυσικό γένος μπορεί να διακρίνεται όχι μόνο **παραγωγικά** (π.χ. *γυμναστής-γυμνάστρια*), αλλά και **λεξικά** (*κουρέας-κομμώτρια*), **με το αντίστοιχο άρθρο** (*ο/η γλωσσολόγος, ο/η σταρ*) αλλά και **περιφραστικά** με προσδιορισμούς δηλωτικούς του φύλου (π.χ. *οι γυναίκες πολιτικοί*), και
- ότι η νέα ελληνική χρησιμοποιεί αρσενικό και θηλυκό (και ουδέτερο γραμματικό γένος) για διακρίσεις φύλου (όπου δεν υπάρχουν γι' αυτές διαφορετικά λεξήματα), αλλά το αρσενικό γραμματικό γένος χρησιμοποιείται επιπλέον ως **γένιος** όρος (*generic*) για τη δήλωση και του αντρικού και του γυναικείου φύλου όταν αναφέρεται γενικά σε πρόσωπα ή θέσεις και όχι σε συγκεκριμένα άτομα (π.χ. Τη θέση του γυμναστή κατέλαβε η γυμνάστρια Χ...)

Με βάση τα παραπάνω, ο στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι διττός: αφενός να ερευνηθεί τη σημερινή χρήση αυτών των ονομάτων έτσι όπως καταγράφονται στα λεξικά και στις γραμματικές και απαντούν σε σύγχρονα κείμενα της νεοελληνικής, αφετέρου να αναγνωρίσει τις τάσεις, τις κανονικότητες και τις αποκλίσεις στη χρήση τους και να επιχειρήσει τη διατύπωση παρατηρήσεων και προτάσεων προς την κατεύθυνση της τυποποίησης και προς την κατεύθυνση μιας πιο διευρυμένης αντιμετώπισης της θηλυκοποίησης.

2 ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η έρευνα βασίστηκε στην ηλεκτρονική έκδοση του *Αντίστροφου Λεξικού* της Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (ΑΛ), στην ηλεκτρονική έκδοση του *Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής* (ΛΚΝ) (Θεσσαλονίκη: 1998) και στα δεδομένα που αντλήθηκαν από τα *κείμενα του Google*. Επίσης, για την άντληση πληροφοριών που αφορούν συγκεκριμένα λήμματα χρησιμοποιήθηκε το *Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας* (ΛΣΕΔΓ) του Εμμ. Κριαρά (Αθήνα: 2003, 1^η έκδοση 1995) και το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (ΛΝΕΓ) του Γ. Μπαμπινιώτη (Αθήνα: 1998).

Από τα ηλεκτρονικά λεξικά αντλήθηκαν περίπου 4000 αρσενικά ουσιαστικά τα οποία χρησιμοποιούνται ως επίκοινα και περίπου 3000 θηλυκά ουσιαστικά με τις καταλήξεις *-τρια*, *-ισσα*,

-ίνα -ίδα και -ού. Οι αναζητήσεις των αρσενικών ουσιαστικών στηρίχτηκαν σε υποκατηγορίες επιθημάτων των -ος -ας -ης, με τα οποία σχηματίζεται ο κορμός των αρσενικών επαγγελματικών ουσιαστικών στα ελληνικά. Έγινε επεξεργασία των καταλόγων των ουσιαστικών που προέκυψαν από τις αναζητήσεις, προκειμένου να εντοπιστούν τα ουσιαστικά που δηλώνουν επάγγελμα, αξίωμα ή ιδιότητα. Προέκυψαν **1842** ουσιαστικά στα οποία στηρίχτηκε η έρευνα.

2.1 Μονολεκτικά επαγγελματικά ουσιαστικά

2.1.1 Θηλυκά επαγγελματικά από αρσενικά σε -ος και -ός

Συγκεντρώθηκαν **634** αρσενικά σε -ος και **131** σε -ός και μελετήθηκαν με λεπτομέρεια οι εξής υποκατηγορίες επιθημάτων και β' συνθετικών:

- για τα -ος τα -αρχος, -ίατρος, -κόμος -λόγος, -λογος, -ούχος, -τρόφος, -τροφος, -νόμος, καθώς και 7 ουσιαστικά σε -ος (δικηγόρος, έμπορος, αεροπόρος, πρόεδρος, αντιπρόεδρος, επίτροπος, διδάσκαλος, δάσκαλος)
- για τα -ός τα -αγωγός -αγός, -ηγός, -ικός, -ουργός, -ποιός, -ρός

Παρατηρήσαμε τα εξής:

Με τα -λόγος (-λογος) και -γράφος (π.χ. αγγειολόγος, αστρολόγος, δερματολόγος, κοινωνιολόγος κτλ.) σχηματίζεται η πλειοψηφία (περίπου **500**) των επαγγελματικών ουσιαστικών σε -ος. Τα περισσότερα ουσιαστικά αυτών των κατηγοριών είναι λόγιας προέλευσης μεταφραστικά δάνεια, κυρίως από τα γαλλικά ή τα αγγλικά (πρβλ. διεθνή -logue και -graph), και θεωρούνται αρκετά παραγωγικά στον τομέα της επιστημονικής ονοματολογίας των επαγγελματικών. Χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ως επίκοινα, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως τα **φιλολογία** και **δημοσιογραφία**, τα οποία χρησιμοποιούνται σε ανεπίσημο ύφος και με πολύ μικρή συχνότητα.

Σημείωση: Η πρόταση για σχηματισμό του θηλυκού με την κατάληξη -ισσα [7]) ή -ίνα για τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας θεωρούμε ότι δεν είναι συμβατή με το γλωσσικό αίσθημα, τουλάχιστον για τη χρήση τους σε επίσημο επαγγελματικό περιβάλλον, λόγω της έντονης αντίθεσης που δημιουργείται ανάμεσα στο λόγιο λεξικό μόρφωμα και στις λαϊκότερες καταλήξεις.

Με τα -τρόφος, -τροφος, -ίατρος και -νόμος σχηματίζονται περίπου **100** επαγγελματικά ουσιαστικά (π.χ. ιχθυοτρόφος, κτηνοτρόφος, ορνιθοτρόφος, μελισσοτρόφος, σύντροφος, κτηνίατρος, ασίατρος, αστυνόμος, βιβλιοθηκονόμος, οικονόμος, στρατονόμος κ.ά.) τα οποία χρησιμοποιούνται ως επίκοινα. Για τη σαφή δήλωση του θηλυκού γένους παρατηρήθηκε ότι χρησιμοποιείται επιλεκτικά η κατάληξη -ισσα για κάποια ουσιαστικά σε -τρόφος (π.χ. κτηνοτρόφισσα, ορνιθοτρόφισσα) και το **συντρόφισσα** αποκλειστικά ως προσφώνηση των γυναι-

κών ανάμεσα στα μέλη αριστερών οργανώσεων και κομμάτων. Δε θεωρούνται παραγωγικά στο πλαίσιο της επαγγελματικής ονοματολογίας.

Με τα επιθήματα **-ούχος** και **-κόμος** σχηματίζονται **42** περίπου επαγγελματικά ουσιαστικά λόγια προέλευσης. Ωστόσο, επειδή τα σε **-ούχος** περιγράφονται άλλοτε ως επίθετα, άλλοτε ως ουσιαστικά κι άλλες φορές ως επιθετοποιημένα ουσιαστικά, υπάρχει ασάφεια ως προς το αν ο τύπος σε **-α**, που περιγράφεται ως εναλλακτικός τύπος των αντίστοιχων επιθέτων (π.χ. στο ΛΚΝ *διπλωματούχος*, *-ος/α*, *-ο* αλλά *εκατομμυριούχος-α-ο*), αποτελεί ταυτόχρονα και εναλλακτικό τύπο του θηλυκού ουσιαστικού εκτός από τον επίκοινο. Η συχνότητα της εμφάνισης των θηλυκών με την κατάληξη **-α**, όπως παρατηρήθηκε στα κείμενα, ποικίλλει ανάλογα με το επίσημο βάρος που συνοδεύει το λεξικό μόρφημα στο οποίο αυτή εφαρμόζεται (*αξιωματούχος* [0] *συμβασιούχα* [1], *συνταξιούχα* [15], *εκατομμυριούχα* [20]). Από τα **-κόμος** μόνο το **νοσοκόμος** και το **τραπεζοκόμος** σχηματίζουν και τύπο θηλυκού σε **-α**. Ο τύπος *η νοσοκόμα* είναι αισθητά πιο συχνός (226 εμφανίσεις) από το λόγιο τύπο *η νοσοκόμος* (56 εμφανίσεις), ωστόσο στο σύνθετο *η αδελφή νοσοκόμος/νοσοκόμα* ο επίκοινο και ο θηλυκός τύπος συναγωνίζονται σε αριθμό εμφανίσεων (42 έναντι 32 αντίστοιχα)².

Σημείωση: Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα ουσιαστικά της συγκεκριμένης κατηγορίας θα μπορούσαν να σχηματίζουν τύπους θηλυκού γένους σε **-α** ή να έχουν στον πληθυντικό διπλούς τύπους κατά το πρότυπο του *έγκυοι-έγκυες* (π.χ. *συμβασιούχες*, *εκατομμυριούχες* κτλ.).

Τα σύνθετα σε **-αρχος** (περίπου **10**) αναφέρονται κυρίως σε πρόσωπα που ασκούν εξουσία σε διοικητικό τμήμα του κράτους (π.χ. *δήμαρχος*, *έπαρχος*) ή σε βαθμούς της στρατιωτικής ιεραρχίας (π.χ. *ναύαρχος*, *πτέραρχος*, *μέραρχος*, *σμήναρχος*, *ταξίαρχος*, *πλοίαρχος*). Χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ως επίκοινα, με εξαίρεση τη **δημαρχία**, με 30 εμφανίσεις έναντι 7000 του επίκοινου *η δήμαρχος*.

Με το **-ικός** σχηματίζονται περίπου **30** ουσιαστικοποιημένα επίθετα που δηλώνουν το πρόσωπο που έχει συγκεκριμένη απασχόληση, επάγγελμα ή ειδίκευση (π.χ. *χημικός*, *φυσικός*, *βιοχημικός*, *μαθηματικός*, *ορθοπαιδικός*, *εκπαιδευτικός*, *δικαστικός*, *υδραυλικός*, *αστυνομικός*, *τραπεζικός*) ή βαθμό σε μια ιεραρχία (π.χ. *αξιωματικός*, *γενικός*). Χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά ως επίκοινα (π.χ. *ο/η ορθοδοντικός*). Εξαιρέσεις αποτελούν τα **αξιωματικός** και **αστυνομικός**, για τα οποία καταγράφηκε και ο θηλυκός τύπος σε **-ίνα** (π.χ. *αστυνομικήνα*, *αξιωματικήνα*) με μικρή συχνότητα εμφάνισης. Αντίθετα, μεγαλύτερη σαφώς συχνότητα εμφάνισης παρουσίασαν τα σύνθετα *γυναίκα αστυνομικός* (79) και *γυναίκες αστυνομικοί* (39) έναντι του επίκοινου *η αστυνομικός* (212). Τα παραπάνω επαγγελματικά ουσιαστικά όταν

² Πιθανόν γιατί αποτελούσε μέχρι πρόσφατα τον επίσημο προσδιορισμό της ειδικότητας στα διπλώματα των νοσηλευτριών.

συμμετέχουν στην πολυλεκτική ονομασία ενός επαγγελματικού τίτλου έχουν επιθετική χρήση και θηλυκοποιούνται με την κατάληξη **-η**, π.χ. *η γενική γραμματέας, η εκπαιδευτική λειτουργός, η κωμική ηθοποιός* (βλ. επίσης ενότητα *Πολυλεκτικά σύνθετα επαγγελματικά*).

Σημείωση: Η πρόταση για σχηματισμό της θηλυκής εκδοχής του επαγγέλματος κατά το πρότυπο των επιθέτων (π.χ. *η κριτική, η πολιτική, η ορθοπεδική, η οπτική, η νομική* κτλ.) φαίνεται να προσκρούει στο γλωσσικό εμπόδιο της συστηματικής ομωνυμίας που δημιουργείται ανάμεσα στη θηλυκή εκδοχή του επαγγελματικού και στην ονομασία της αντίστοιχης επιστήμης ή τέχνης, ή του αντίστοιχου θεματικού πεδίου που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη³.

Με τα **-ουργός** και **-ποιός** σχηματίζονται περίπου **80** επαγγελματικά ουσιαστικά. Απαντούν αποκλειστικά ως επίκοινα. Η καταγραφή του τύπου *η χειρουργός* ως θηλυκό του *χειρουργός* δεν επιβεβαιώνεται από τη χρήση στα κείμενα (το *χειρουργός* χρησιμοποιείται ως εναλλακτικός τύπος και για τα δύο γένη). Τα θηλυκά **πρωθυπουργία** και **υπουργία** που βρέθηκαν στο κέντρο των συζητήσεων και των προτάσεων των δημοτικιστών παρουσιάζουν 0 και 5 εμφανίσεις αντίστοιχα. Αντίθετα, η περίφραση *γυναίκα πρωθυπουργός* είναι αρκετά συχνή (93) ακόμα και σε σύγκριση με τον επίκοινο τύπο *η πρωθυπουργός* (548).

Τα **εμπόρισα, προεδρίνα, αεροπορίνα, λοχαγίνα και οδηγίνα** παρουσίασαν πολύ μικρή συχνότητα εμφάνισης. Αντίθετα, ο τύπος **γιατρίνα** φαίνεται ότι έχει γίνει αποδεκτός τουλάχιστον στο καθημερινό λεξιλόγιο, με 100 εμφανίσεις έναντι 1000 του *η γιατρός* και 300 του *η ιατρός*-το δεύτερο χρησιμοποιείται ως παγιωμένος επίσημος όρος κυρίως σε επαγγελματικές κάρτες, επιγραφές, συνταγολόγιο, ακαδημαϊκούς τίτλους ιατρικής (βλ. ΛΝΕΓ, σχόλιο στο λήμμα *γιατρός*).

2.1.2 Θηλυκά επαγγελματικά από αρσενικά σε **-ας**

Η θηλυκοποίηση των αρσενικών σε **-ας** με καταλήξεις θηλυκού γένους κρίθηκε από τους δημοτικιστές απαραίτητη, καθώς η υιοθέτηση των καθαρά αρσενικών επαγγελματικών ουσιαστικών και ως θηλυκών συγκρούεται με βασικά χαρακτηριστικά του μορφολογικού συστήματος της νέας ελληνικής (ύπαρξη /s/ έναντι της μηδενικής κατάληξης /ø/ στην ονομαστική ενικού των θηλυκών και, αντίστοιχα, μη παρουσία του /s/ στη γενική ενικού των θηλυκών, πρβλ. *η θάλασσα, της θάλασσας*, αλλά *η ταμίας, της ταμίας/ø/, η εισαγγελέας, της εισαγγελέα/ø/* κτλ. Οι λύσεις που προτάθηκαν –ακραίες, τολμηρές και πιο μετριοπαθείς– για το σχη-

³ Πάντως, οι εργαζόμενοι στα υπουργεία στην προσπάθειά τους να θηλυκοποιήσουν την ονομασία της διεύθυντριάς της Γενικής Γραμματείας στον προφορικό λόγο καταφεύγουν συχνά στον τύπο του θηλυκού του επιθέτου «η κα γενική» ή στον πιο λαϊκότροπο τύπο «η κα γενικιά».

ματισμό των θηλυκών από αρσενικά σε **-έας** και **-ίας**, κυρίως, μπορούν να συνοψιστούν στις εξής:

- Χρήση της κατάληξης **-ισσα** (ΛΣΕΔΓ, [7]): π.χ. ο ταμίας - η ταμίσα, ο συγγραφέας - η συγγράφισσα, ο γραμματέας - η γραμματέισσα και η γραμμάτισσα.
- Ουσιαστικοποίηση επιθέτων [6]: π.χ. ο ταμίας - η ταμιακή. Ειδικά για το η ταμίας στην ίδια μελέτη προτείνεται ως λύση και η αντικατάσταση της λέξης από την περιφραση «υπάλληλος ταμείου»⁴.
- Διατήρηση του επίκεινου τύπου [7] (ο/η συγγραφέας, του/της συγγραφέα, ο/η ταμίας, του/της ταμία), ως προσωρινή λύση, αλλά με εναλλακτικό τύπο στον πληθυντικό την περιφραση «οι γυναίκες συγγραφείς», «οι γυναίκες ταμίες», προκειμένου να επιτευχθεί με σαφήνεια η διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο γένη .
- Ειδικά για το σχηματισμό της γενικής του ενικού των ουσιαστικών σε **-έας** προτάθηκε ως καταλληλότερη η λόγια γενική ενικού **-έως** για να αποφευχθούν τα συχνά λάθη όπως της *εισαγγελέας ([5]: 126). Αυτή η λύση υιοθετήθηκε στο ΛΣΕΔΓ και στο ΑΝΕΓ, και μάλιστα με επέκταση του λόγιου σχηματισμού και στην ονομαστική (-εύς), π.χ. η συγγραφεύς⁵.

Για τα επαγγελματικά ουσιαστικά σε **-ας** μελετήθηκαν οι εξής κατηγορίες επιθημάτων⁶: **-έας** (40), **-ίας** (100), **-ονας** (4), **-ορας** (10), **-τήρας** (1), **-γας** (1), **-κας** (2) **-ίστας** (100). Από τα **180** συνολικά επαγγελματικά σε **-ας** **60** χρησιμοποιούνται ως επίκοινα.

Τα **100** περίπου αρσενικά σε **-ίστας** σχηματίζουν με συστηματικότητα θηλυκά σε **-ίστα** (η αρτίστα, η καρτερίστα, η μανικιουρίστα, η πατρονίστα) και σε **-ίστρια** (η σερφίστρια, η τενίστρια, η βολειμπολίστρια, η γραφίστρια), ενώ τα περισσότερα θηλυκά που δηλώνουν τη γυναίκα που παίζει κάποιο μουσικό όργανο σχηματίζονται και με τα δύο επιθήματα (η ακορντεονίστα/-στρια, η βιολονίστα/-στρια, η κιθαρίστα/-στρια, η πανίστα/-στρια), με συχνότερο άλλοτε τον τύπο σε **-ίστα** και άλλοτε αυτόν σε **-ίστρια**. Ωστόσο, παρατηρήθηκε ότι οι τύποι με γενική ενικού **-ίστριας** είναι σε κάθε περίπτωση πιο συχνοί από τους τύπους με γενική **-ίστας**, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί στην ασφάλεια και ευκολία που προσφέρει η εδραιωμένη στο γλωσσικό αίσθημα κλίση των θηλυκών σε **-τρια**.

⁴ Η πρόταση αυτή φαίνεται ανεπαρκής για τη χρήση της λέξης *ταμίας* ως μέλους διοικητικού συμβουλίου.

⁵ Με τη διαφορά ότι στο ΛΣΕΔΓ οι λόγιοι τύποι προτείνονται ως εναλλακτικοί για το θηλυκό τύπο σε **-ισσα**, ο οποίος θεωρείται βασικός (η συγγράφισσα και η συγγραφεύς **-έως**).

⁶ Δεν ερευνήσαμε το επίθημα **-άς**, και άρα δε συμπεριλάβαμε στο συνολικό αριθμό τα επαγγελματικά *μυλωνάς-μυλωνού*, *ψωμάς-ψωμού* κτλ., επειδή θεωρήσαμε ότι, ως λαϊκότερα και ανεπίσημα, δεν αφορούν την παρούσα έρευνα.

Με το επίθημα **-έας** σχηματίζονται **40** ουσιαστικά, τα οποία σύμφωνα με το ΑΛ και το ΛΚΝ θα μπορούσαν να σχηματίσουν το θηλυκό με βάση τον επίκοινο τύπο. Στα κείμενα, σε γυναικεία πρόσωπα αναφέρονται μόνο τα επίκοινα **η γραμματέας** [ως επάγγελμα και ως ανώτερη θέση σε υπουργείο ή οργανισμό], **η εισαγγελέας** και **η διερμηνέας**. Το θηλυκό αυτών των ουσιαστικών δηλώνεται αποκλειστικά μέσω του επίκοινου τύπου.

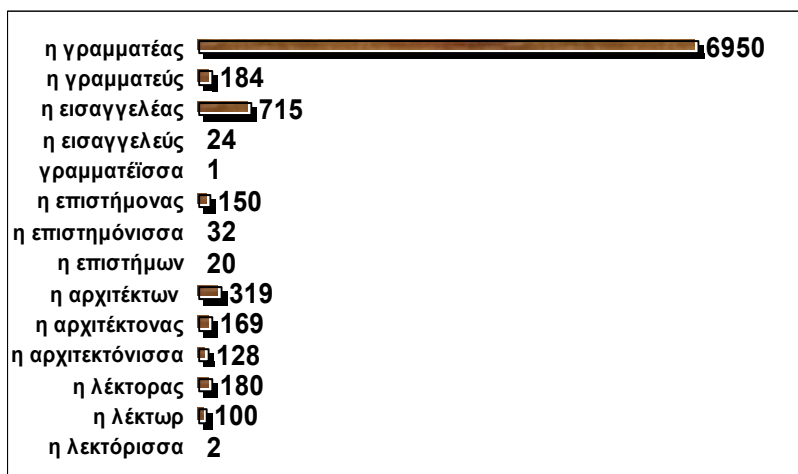
Με το **-ίας** σχηματίζονται **18** αρσενικά επαγγελματικά ουσιαστικά 10 από τα οποία είναι σύνθετα των *ταμίας, λοχίας, επιτηδευματίας, επαγγελματίας, επιχειρηματίας, σμηνίας*. Από αυτά στα κείμενα βρέθηκαν αναφορές σε γυναικεία πρόσωπα μόνο για τα **ταμίας** και **λοχίας**. Το θηλυκό γένος αυτών των ουσιαστικών δηλώνεται επίσης αποκλειστικά μέσω του επίκοινου τύπου.

Τα επαγγελματικά ουσιαστικά με τα επιθήματα **-ονας** (4), **-ορας** (10), **-τήρας** (1), **-γας** (1), **-κας** (2) και ο σχηματισμός των θηλυκών εκδοχών τους παρέχουν πρόσφορο έδαφος για προτάσεις ρύθμισης. Τα θηλυκά **η επιστημόνισσα** και **η αρχιτεκτόνισσα** περιγράφονται ως βασικοί τύποι στο λεξικό Κριαρά, ως εναλλακτικοί στο ΛΚΝ (με το χαρακτηρισμό «προφορικό» για το *επιστημόνισσα*), ενώ στο ΛΝΕΓ ως λαϊκοί τύποι.

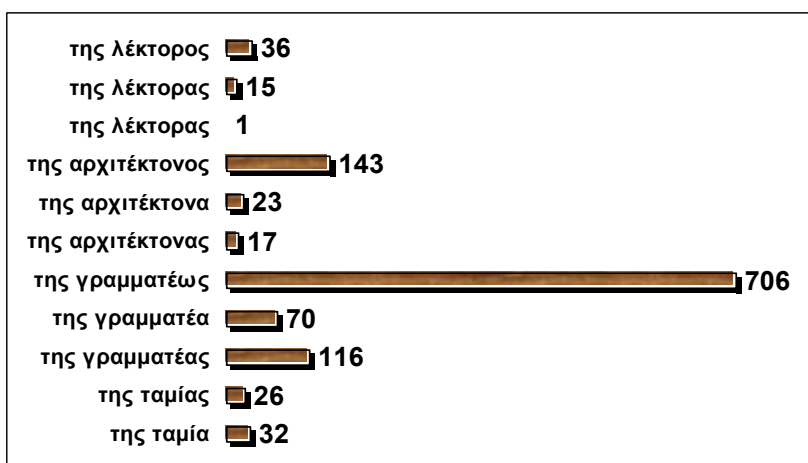
Για τα **-ορας** έχουν προταθεί, εκτός από τον επίκοινο, οι θηλυκοί τύποι με κατάληξη **-ισσα** (π.χ. *η εισπρακτόρισσα, η λεκτόρισσα* [ΛΚΝ], [ΛΣΕΔΓ]) αλλά και η λόγια ονομαστική *ο/η εισπράκτωρ, ο/η λέκτωρ* με γενική της *εισπράκτορος, λέκτορος* στο ΛΝΕΓ.

Όπως φαίνεται και στο **Σχήμα 1** ο επικρατέστερος τύπος για το σχηματισμό της ονομαστικής των θηλυκών από αρσενικά σε **-έας** είναι ο επίκοινος τύπος σε **-έας**, ενώ η λογιότερη εκδοχή σε **-εύς** παρουσιάζει πολύ μικρή συχνότητα. Σημειώνουμε ότι ο τύπος σε **-ισσα** που είχε προταθεί δεν εμφανίστηκε ποτέ στα κείμενα· βρέθηκε όμως μία φορά ο λανθασμένος τύπος (με διαλυτικά) *η *γραμματέισσα*. Αντίθετα, για τα **-ονας** και **-ορας** παρατηρήθηκε ότι η δυναμική του λόγιου επιθήματος **-ας** και των λογιότερων **-ων** και **-ωρ**, καθώς και του **-ισσα** εξαρτάται από το λεξικό μόρφημα στο οποίο εφαρμόζονται (επικρατέστερο *η αρχιτέκτων*, αρκετά συχνό *η λέκτωρ* αλλά σπάνιο *η επιστήμων*). Ωστόσο, είναι αρκετά συχνοί και οι τύποι *η επιστημόνισσα* και *η αρχιτεκτόνισσα*, αλλά όχι *η λεκτόρισσα*.

Όσον αφορά τους τύπους που χρησιμοποιούνται στη γενική αυτών των ονομάτων παρατηρήθηκαν τα εξής, σύμφωνα και με το **Σχήμα 2**. Για τα **-έας, -ορας, -ονας** επικρατέστερος είναι ο λογιότερος τύπος σε **-έως, -ορος** και **-ονος** αντίστοιχα. Όταν η λογιότερη κατάληξη ή ο νεοελληνικός τύπος σε **-ισσα** δε χρησιμοποιείται, επικρατεί αμηχανία στο σχηματισμό της γενικής, που οδηγεί στη συχνή παραγωγή αποκλινόντων τύπων *της *γραμματέας, της *αρχιτέκτονας, της *λέκτορας*. Ειδικά στο *ταμίας*, ο τύπος *της *ταμίας* είναι συχνότερος από αυτόν *της ταμία*.

Σχήμα 1. Διάγραμμα κατανομής συχνότητας του τύπου με τον οποίο εμφανίζεται η ονομαστική των θηλυκών από αρσενικά σε -έας, -ονας, -ορας

Σχήμα 2. Διάγραμμα κατανομής συχνότητας του τύπου με τον οποίο εμφανίζεται η γενική των θηλυκών από -έας, -ίας, -ονας, -ορας

2.1.3 Θηλυκά επαγγελματικά από αρσενικά σε -ης

Μελετήθηκαν με λεπτομέρεια οι εξής υποκατηγορίες επιθημάτων και β' συνθετικών:

- για τα **-ης** (-ης, -ιέρης, -άρης, [-της, -ίτης, -ήτης, -ώτης, -άτης, -στης, -κτης, -πτης, -χτης], -άρχης, -μέτρης, -πώλης, -βάτης, -δίκης, -δότης, -θέτης -κράτης, -κτήτης, -σώστης, -τέχνης),
- για τα **-ής** ([-τής, -ητής, -ωτής, -στής, -ιστής, -κής, -χτής], -τζής).

Αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στις κατηγορίες των επαγγελματικών σε **-ος** και **-ας**, ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών από αρσενικά σε **-ής** και **-ής** με σημαδεμένη ως προς το γένος κατάληξη παρουσιάζει κανονικότητα για την πλειοψηφία των ονομάτων. Έτσι:

1. τα ουσιαστικά σε **-ής** και **-της** που παράγονται από ρήματα σχηματίζουν το θηλυκό σε **-τρια** (αθλήτρια, βαθμολογήτρια, γλύπτρια, διευθύντρια, εκδότρια, εργάτρια, ερευνήτρια, εκμισθώτρια, εφευρέτρια, καθαρίστρια, καθηγήτρια, μεσίτρια, νομοθέτρια, παίκτρια, ποδοσφαιρίστρια, ποιήτρια, πωλήτρια, χορεύτρια, συντάκτρια, ταξιθέτρια, υφηγήτρια, φυσιοθεραπεύτρια, χρηματίστρια, ψυχοθεραπεύτρια κ.ά.) ή **-στρια** (ασφαλίστρια, γυμνάστρια, ξετεάστρια, εφοπλίστρια, επικοινωνίστρια, λογίστρια, παρουσιάστρια, προγραμματίστρια, σπουδάστρια, σχεδιάστρια, φοιτήτρια κ.ά.).
2. τα ουσιαστικά σε **-της** που δεν παράγονται από ρήματα, τα ουσιαστικά σε **-άρης** και **-ιέρης** και τα σύνθετα σε **-άρχης**, **-μέτρης**, **-πώλης**, **-κράτης** σχηματίζουν το θηλυκό με την κατάληξη **-ισσα** (αγρότισσα, ακροβάτισσα, αριστοκράτισσα, επιστάτισσα, ζαχαροπλάτισσα, βιβλιοπώλισσα, γκαραζιέρισσα, κομματάρχισσα κ.ά.). Ωστόσο, στο ΑΛ περίπου 125 σύνθετα σε **-άρχης**, **μέτρης** και **-πώλης** περιγράφονται και ως επίκοινα (ο/η εργοστασιάρχης, ο/η βιβλιοπώλης, ο/η γεωμέτρης κ.ά.)⁷.
3. τα ουσιαστικά σε **-τζής** σχηματίζουν το θηλυκό με την κατάληξη **-ού** (η καφετζού, η ταξιτζού, η λεωφορειοτζού κτλ.).

Από το σύνολο των **800** επαγγελματικών ονομάτων σε **-ης** και **-ής** μόλις **30** περίπου αποκλίνουν από τους κανόνες θηλυκοποίησης που περιγράφηκαν. Διακρίναμε τις εξής δύο γενικές κατηγορίες απόκλισης:

1. αντίσταση στην καθιέρωση του σημαδεμένου θηλυκού επιθήματος, και άρα επικράτηση του επίκοινου τύπου, λόγω κυρίως της αντίδρασης που προκαλείται από την αντίθεση λόγιας ρίζας και λαϊκού επιθήματος σε παράγωγα που αναφέρονται κυρίως σε αξιώματα, όπως *κοσμητόρισσα*, *νομάρχισσα* και *νομαρχίνα* (βλ. [5]: 128), **2. δυνατότητα σχηματισμού εναλλακτικών θηλυκών εκδοχών** με ποικίλα επιθήματα, με τα λογιότερα **-ις**, **-ιδα**, τα **-τρια** και **-ισσα**, όπως επίσης και με τον επίκοινο τύπο σε **-ης** (π.χ. *η σκηνοθέτιδα*, *η σκηνοθέτις*, *η σκηνοθέτης*, *η σκηνοθέτρια*, *η σκηνοθέτισσα*). Οι παραγόμενοι τύποι δε διαφοροποιούνται μεταξύ τους υφολογικά, εκτός από την περίπτωση των θηλυκών σε **-ις**.

Στην πρώτη κατηγορία, όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 1**, εντάσσονται τα σύνθετα με τα **-δίκης**, **-δικαστής** και **-άρχης**, και κάποια συγκεκριμένα οξύτονα και βαρύτονα σε **-ης**. Πρόκειται για όρους που αναφέρονται σε ανώτερες θέσεις και αξιώματα της πολιτειακής, στρατιωτικής, δικαστικής και ακαδημαϊκής ιεραρχίας.

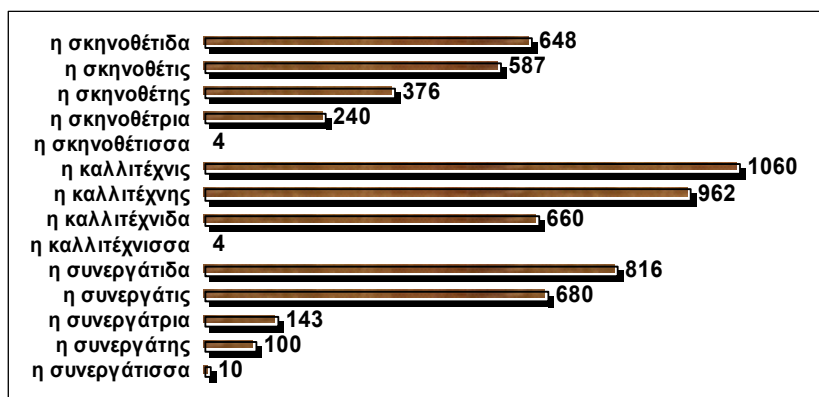
Επίκοινα	Συχνό-τητα	Θηλυκό	Συχνό-τητα
σύνθετα σε -δίκης η ειρηνοδίκης η κακουργιοδίκης η ναυτοδίκης η πλημμελειοδίκης	50	η ειρηνοδίκισσα η κακουργιοδίκισσα ...	0
η πρωτοδίκης η πταισματοδίκης η στρατοδίκης	256	η πρωτοδίκισσα ...	0
σύνθετα σε -δικαστής η ιατροδικαστής η ευρωδικαστής		ιατροδικαστίνα ευρωδι- καστίνα	0 0
η δικαστής	600	η δικαστίνα η δικάστρια	190 1
-άρχης η νομάρχης η συνταγματάρχης(;), η γυμνασιάρχης	280 12	η νομάρχισσα η νομαρχίνα η γυμνασιάρχισσα η γυμνασιαρχίνα	8 0 0 0
η λυκειάρχης	30	η λυκειάρχισσα	2
η καταστηματάρχης	18	η καταστηματάρχισσα	5
η βουλευτής η ευρωβουλευτής η πρεσβευτής	10.500 30.400	η βουλευτίνα η ευρωβουλευτίνα	750 350
η διπλωμάτης η πρέσβης	26 224	η διπλωμάτισσα η πρέσβειρα [ανώτατος κρατικός λειτουργός]	10 50
η εφέτης η αρεοπαγίτης η (αντι)πρύτανης			

Πίνακας 1. Κατηγορίες επαγγελματικών ουσιαστικών σε -ης που ανθίστανται στη θηλυκοποίηση με την προσθήκη σημαδεμένης κατάληξης

Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται **8** σύνθετα ουσιαστικά σε **-θέτης, -τέχνης, -εργάτης, -βάτης** (σκηνοθέτης, συνθέτης, καλλιτέχνης, λογοτέχνης, αναβάτης, επιβάτης, συνεπιβάτης)

⁷ Τα **-άρχης** ανθίστανται περισσότερο στη θηλυκοποίηση με την προσθήκη σημαδεμένης κατάληξης θηλυκού γένους από ό,τι τα σύνθετα σε **-πώλης** και τα λιγοστά σε αριθμό **-μέτρης**.

καθώς και τα *προσάτης* και *ευεργέτης*. Όπως φαίνεται και στο **Σχήμα 3**, οι τύποι με τα επιθήματα *-ιδα* και *-ις* και οι επίκοινοι σε *-ης* παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης από τους αντίστοιχους με τα επιθήματα *-τρια* και *-ισσα*, τα οποία, όπως ήδη περιγράφηκε, χρησιμοποιούνται για τη θηλυκοποίηση της πλειοψηφίας των θηλυκών επαγγελματικών από αρσενικά σε *-ης*. Ωστόσο, ακόμα και στις περιπτώσεις που στην ονομαστική του ενικού επικρατέστερη είναι η λόγια κατάληξη *-ις* και ο επίκοινος τύπος σε *-ης*,⁸ στη γενική πτώση κυριαρχεί ο τύπος σε *-ιδας* (*της καλλιτέχνιδας, της λογοτέχνιδας, της συνεργάτιδας*) και όχι οι τύποι σε *-ιδος* και *-η* (*της καλλιτέχνιδος, της συνεργάτη*), όπως θα ήταν αναμενόμενο. Η παρατήρηση αυτή μάς επιτρέπει να συμπεράνουμε με ασφάλεια ότι πρόκειται για επικράτηση *αυτόνομων λόγιων καταλήξεων* στον ενικό αριθμό και όχι για *ενιαίο σύστημα λόγιας κλίσης* (*-ις, -ιδος*).

Σχήμα 3. Διάγραμμα συχνότητας εναλλακτικών καταλήξεων κατά τη θηλυκοποίηση «ιδιόμορφων» επαγγελματικών σε *-ης*

2.2 Πολυλεκτικά σύνθετα επαγγελματικά ουσιαστικά

Τα πολυλεκτικά σύνθετα επαγγελματικά ουσιαστικά εμφανίζονται με τις εξής επιφανειακές δομές:

- Ο+Ο: το Ο1 και το Ο2 βρίσκονται στην ίδια πτώση, π.χ. *αρχιτέκτονας μηχανικός, χημικός μηχανικός, τοπογράφος μηχανικός, προγραμματιστής-αναλυτής, φιλόλογος-ιστορικός, φυσικός-ηλεκτρονικός, εφέτης-ανακριτής* κτλ.
- Ο+Ογεν.: το Ο2 βρίσκεται σε πτώση γενική, π.χ. *τεχνολόγος τροφίμων, μηχανικός ηλεκτρονικών υπολογιστών, πρόεδρος εφετών* κτλ.

⁸ Πιθανόν οι επίκοινοι τύποι σε *-ης* σε αυτές τις περιπτώσεις να μην προκύπτουν απευθείας από το αρσενικό αλλά από την ορθογραφική παρανόηση της λόγιας κατάληξης *-ις*.

- Ε+Ο: το επίθετο συμφωνεί στο γένος και την πτώση με το Ο, π.χ. *γενικός γραμματέας, πολιτικός μηχανικός, εκπαιδευτικός λειτουργός, κοινωνικός λειτουργός, εμπορικός ακόλουθος, αθλητικός δικαστής, ομοσπονδιακός διαιτητής, καλλιτεχνικός διευθυντής, οικονομικός σύμβουλος, επίκουρος καθηγητής κτλ.*

Η θηλυκοποίηση των πολυλεκτικών σύνθετων επαγγελματικών ονομάτων στις δύο πρώτες περιπτώσεις συμφωνεί κατά κανόνα με τη θηλυκοποίηση, όπως αυτή πραγματοποιείται και στα μονολεκτικά επαγγελματικά ονόματα, π.χ. *η τοπογράφος μηχανικός, η χημικός μηχανικός, η προγραμματίστρια-αναλύτρια, η αρχιτέκτονας/ων μηχανικός⁹, η εφέτης ανακρίτρια, η αναπληρώτρια καθηγήτρια*. Στην τρίτη περίπτωση το επίθετο συμφωνεί με το γένος του προσδιοριζόμενου θηλυκού ουσιαστικού είτε αυτό είναι επίκοινος τύπος είτε τύπος με θηλυκή κατάληξη. Η έρευνα στα κείμενα έδειξε ότι η θηλυκοποίηση του επιθέτου σε αυτή την περίπτωση κυριαρχεί ακόμα και στην επίκοινη χρήση του ουσιαστικού. Είναι μάλιστα τόσο εδραιωμένη στο γλωσσικό αίσθημα η τάση για σαφή δήλωση του γένους στο επίθετο, που η θηλυκοποίησή του συμβαίνει ανέλπιστα σε επίσημους και παγιωμένους επαγγελματικούς τύπους, όπως στην *πολιτική μηχανικό*, ή αμήχανα, όταν προσδιορίζει κάποιον ξεπερασμένο για τα σημερινά δεδομένα επίκοινο τύπο, όπως στην *καλλιτεχνική διευθυντή*.

3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η λεπτομερής μελέτη των επαγγελματικών ουσιαστικών με βάση τις κατηγορίες αρσενικών επιθημάτων από τα οποία σχηματίζονται οι θηλυκές εκδοχές μάς οδηγεί στις εξής διαπιστώσεις σχετικά με τη διαδικασία της θηλυκοποίησης στα ελληνικά:

1. Η θηλυκοποίηση πραγματοποιείται σε ποσοστό 53% με την προσθήκη θηλυκής κατάληξης και σε ποσοστό 47% με τη χρήση επίκοινων τύπων¹⁰. Στη μέτρηση αυτή έχει υπολογιστεί και το ποσοστό των θηλυκών εκδοχών που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά με τους επίκοινους τύπους.
2. Το μεγαλύτερο ποσοστό των επίκοινων ονομάτων προέρχονται από την κατηγορία των **-ος** και **-ός** σε ποσοστό 87%, ενώ ακολουθούν τα σε **-ας** με 9% και τα σε **-ης** και **-ής** με 4%.

Τα ποσοτικά αποτελέσματα και η ποιοτική αξιολόγησή τους δεν ανατρέπουν τις γενικές εντυπώσεις και τα συμπεράσματα των προηγούμενων μελετών και ερευνών, ότι δηλαδή τα επαγγελματικά σε **-ος** δύσκολα θηλυκοποιούνται με την προσθήκη σημαδεμένης κατάληξης

⁹ Το θηλυκό *η αρχιτεκτόνισσα*, αν και είναι αρκετά συχνό στη μονολεκτική διατύπωση του επαγγέλματος, δε συναντήθηκε ποτέ στον επίσημο και παγιωμένο πολυλεκτικό επαγγελματικό τίτλο ως «αρχιτεκτόνισσα μηχανικός».

¹⁰ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαπίστωση ότι το ποσοστό των επίκοινων ουσιαστικών στον *Οδηγό Θηλυκοποίησης των Επαγγελματικών Ονομάτων* για τη γαλλική γλώσσα είναι ανάλογο.

θηλυκού γένους [[3],[4],[5]] ενώ τα σε **-ας** και **-ης** επιδέχονται μεγαλύτερους πειραματισμούς στην αντικατάστασή τους από θηλυκούς τύπους [4]. Μας επιτρέπουν, όμως, να αντιμετωπίσουμε αντικειμενικότερα και χωρίς προκαταλήψεις τη διαδικασία της θηλυκοποίησης των επαγγελματικών ονομάτων.

3. Επιβεβαιώθηκε ότι όσον αφορά την κατηγορία των επαγγελματικών σε **-ος** είναι κυρίως γλωσσικοί οι λόγοι για τους οποίους δεν έχουν καθιερωθεί οι σημαδεμένοι θηλυκοί τύποι. Η καθιέρωση αυτών των επαγγελματικών ως επίκοινων δεν οφείλεται μόνο ή αποκλειστικά στο εξοικειωμένο γλωσσικό αίσθημα με την προϋπάρχουσα στο υπόστρωμα της ελληνικής διγενή κατάληξη **-ος** [4], αλλά και στην έντονη αντίδραση που δημιουργείται στο γλωσσικό αίσθημα από την αντίθεση ανάμεσα στα λόγια λεξικά και παραγωγικά μορφήματα, που αποτελούν την πλειοψηφία αυτών των ονομάτων, και στις λαϊκότερες νεοελληνικές καταλήξεις **-ισσα** και **-ίνα** με τις οποίες αυτά μπορούν θεωρητικά να συνδυαστούν. Αυτή η παρατήρηση θα πρέπει να συνυπολογιστεί σε οποιαδήποτε περίπτωση τυποποίησης, δε θα πρέπει όμως να οδηγήσει σε αποκλεισμό των ελάχιστων εναλλακτικών εκδοχών που βρίσκονται ήδη σε χρήση ή να οδηγήσει σε απόρριψη προτάσεων συμβατών με το γλωσσικό αίσθημα, όπως ήδη αναφέρθηκαν για κάποιες υποκατηγορίες επιθημάτων.

4. Αποδείχθηκε ότι η αντίσταση θηλυκοποίησης των ουσιαστικών σε **-ης** με θηλυκή κατάληξη αφορά ένα πολύ μικρό αριθμό ουσιαστικών και ότι οι καταλήξεις **-τρια** και **-ισσα**, ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν οδηγούν στους επικρατέστερους τύπους σε επίσημο περιβάλλον επικοινωνίας, μπορούν να σχηματίζουν συμβατές με το γλωσσικό αίσθημα εναλλακτικές θηλυκές εκδοχές. Επίσης, η χωρίς προκαταλήψεις περιγραφή και νομιμοποίηση των εναλλακτικών εκδοχών σε **-ίδα**, **-τρια** και **-ισσα** ως ισότιμων πιστεύουμε ότι θα συνέβαλλε στη σταθεροποίηση της θηλυκοποίησης των συγκεκριμένων επαγγελματικών ουσιαστικών.

5. Επιβεβαιώθηκε ότι τα **-έας**, **-ίας**, **-ορας** και **-ονας** αποτελούν την πιο προβληματική κατηγορία στη θηλυκοποίηση των επαγγελματικών, κυρίως λόγω της μεγάλης αντίδρασης που προκαλεί η άσιγμη κατάληξη **-ας** στη γενική του ενικού, η οποία οδηγεί στη συχνή παραγωγή αποκλινόντων τύπων. Η χρήση των λόγιων καταλήξεων **-έως**, **-ορος** και **-ονος** φαίνεται ότι συμβάλλει στην αποτροπή αυτών των αποκλίσεων και γι' αυτό η συστηματική περιγραφή τους είναι απαραίτητη σε οποιαδήποτε προσπάθεια τυποποίησης.

Η έρευνα που παρουσιάστηκε στην παρούσα εργασία πιστεύουμε ότι συντελεί στη διευκρίνιση γενικότερων γλωσσολογικών ζητημάτων σχετικά με τη διεισδυτικότητα λόγιων στοιχείων στο μορφολογικό σύστημα της νέας ελληνικής, στο βαθμό που τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά την επηρεάζουν. Όπως φαίνεται, η επικράτηση λόγιων στοιχείων, κυρίως στα ουσιαστικά σε **-ας** και **-ης**, αφορά «τοπικές» και αυτόνομες διεισδύσεις, που δεν ανατρέπουν την ομαλότητα και την καθαρότητα του μορφολογικού συστήματος της νέας ελληνικής. Η

διαπίστωση αυτή μπορεί να συμβάλει σε μια πιο διευρυμένη και ίσως πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση της θηλυκοποίησης των επαγγελματικών ουσιαστικών, που θα αποδέχεται ως γλωσσικά νόμιμες κάποιες κατηγορίες **επικοινωνών τύπων**, ως λειτουργικές τις **περιφραστικές θηλυκές εκδοχές** και ως ακίνδυνες ή χρήσιμες κάποιες **λόγιες μορφολογικές παρεμβολές**.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Becquer, A., B. Cerquiglini & N. Cholewka (1999): *Femme, j'écris ton nom... : guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions*, Centre National de la Recherche Scientifique, Institut National de la Langue Française, Παρίσι.
- [2] Μπασλής, Γ. (1995): «Θηλυκά επαγγελματικά», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 16*: 447-457, Θεσ/νίκη 1996, Εκδόσεις Κυριακίδη.
- [3] Παυλίδου, Θ.- Σ. (1984): «Παρατηρήσεις στα θηλυκά επαγγελματικά», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα 5*: 201-215, Θεσ/νίκη, 1985, Εκδόσεις Κυριακίδη.
- [4] Παυλίδου, Θ.- Σ. (2002): «Γλώσσα - Γένος - Φύλο: προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα», στο *Γλώσσα - Γένος - Φύλο όχι πλάγια τα επόμενα (επιμ.) Θ.-Σ. Παυλίδου, Παρατηρητής*, σ. 13-76.
- [5] Σετάτος, Μ. (1998): «Γραμματικό και φυσικό γένος στην κοινή νεοελληνική», *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Τεύχος Τμήματος Φιλολογίας 7*, σ. 115-136.
- [6] Τριανταφυλλίδης, Μ. (1953): «Η "βουλευτίνα" και ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών», *Απαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη*, τόμ. 2, Θεσ/νίκη 1963, σ. 326-334.
- [7] Τσοπανάκης, Α (1982): «Ο δρόμος προς τη δημοτική: θεωρητικά, τεχνικά και γλωσσικά προβλήματα. Σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών», *Νέα Εστία 1204*, σ. 1120-1142.
- [8] Φόρης, Β. (1968): "Ένα πρωτότυπο και πολύτιμο λεξικό (Γ.Ι. Κουρμούλη, "Αντίστροφον Λεξικόν της Νέας Ελληνικής)", *Νέα Εστία 84*, σ. 1365-1379.

Όνοματεπώνυμο: Άννα Ιορδανίδου
Ιδιότητα: Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών
Διεύθυνση: 26 110 Ρίο, Πάτρα
Τηλ.: 2610 997878
Ηλ. Ταχ/μείο: A.lordanidou@upatras.gr, anna_ior@hol.gr

Όνοματεπώνυμο: Έλενα Μάντζαρη
Ιδιότητα: Υποψήφια διδάκτορας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών
Διεύθυνση: Ελ. Βενιζέλου 75, 155 61 Αθήνα
Τηλ.: 210 65 46 539
Ηλ. Ταχ/μείο: emantz@tee.gr